

Ю. В. Чириченко, доктор економічних наук,
завідувач кафедри міжнародної економіки
Академії митної служби України

РОЗВИТОК МІЖНАРОДНОЇ ТОРГІВЛІ: ВИЗНАЧЕННЯ СУЧАСНОЇ ПРОБЛЕМАТИКИ ДЛЯ УКРАЇНИ

На підставі оновленої статистичної інформації розглянуто тенденції міжнародної торгівлі та визначено місце України у світовому торговельному просторі. Визначено сучасну проблематику міжнародної торгівлі в контексті економічного розвитку України.

Доведено, що українська економіка порівняно велика, слабоконкурентна, відкрита до зовнішнього світу, що забезпечує значний обсяг світової міжнародної торгівлі. Визначено актуальні для подальшого дослідження в обраному контексті такі факторні групи проблемних питань: нестабільність світової ринкової системи, значна відкритість, а відповідно, й залежність від імпорту разом з експортною орієнтацією національної економіки, а також порівняно низька її конкурентоспроможність.

На основаних оновленій статистичній інформації розглянуті тенденції міжнародної торгівлі та визначено місце України в міжнародному торговельному просторі. Визначено сучасну проблематику міжнародної торгівлі в контексті економічного розвитку України.

Доказано, що українська економіка являється порівняно великою, слабоконкурентною, відкритою к зовнішньому світу, забезпечує значний обсяг світової міжнародної торгівлі, а також визначено актуальні для подальшого дослідження в обраному контексті такі факторні групи проблемних питань: нестабільність світової ринкової системи, значна відкритість, а відповідно, й залежність від імпорту разом з експортною орієнтацією національної економіки, а також порівняно низька її конкурентоспроможність.

Based on updated statistical information reviewed current trends in international trade and the place in global trade area. Identify trends and contemporary issues of international trade in the context of economic development of Ukraine.

Proved that the Ukrainian economy is relatively large, poorly competitive, open to the outside world, provides a significant amount of the world of international trade, as well as identify relevant for further research in the context of the selected groups such factor problematic issues: the instability of the global market system with great openness and accordingly and dependence on imports with export orientation of the national economy, as well as the relatively low competitiveness.

Ключові слова. Міжнародна торгівля, Україна, проблематика, зовнішньоекономічна діяльність.

Вступ. Проблематика забезпечення зовнішньоекономічної безпеки нашої країни створює певну систему пріоритетів і надає виключно унікальні можливості вивчення й аналізу сучасного значення розвитку глобальних процесів міжнародної торгівлі для української економіки та суспільства. З іншого боку, останні тенденції розвитку світових торговельних процесів потребують чіткої ідентифікації всіх можливих загроз та виявлення негативних закономірностей, що можуть потенційно впливати на українську економіку.

Інакше кажучи, вважаємо за доцільне визначити важливі за змістом фактори розвитку міжнародної торгівлі, які репрезентують зв'язок міжнародної торгівлі та процесів забезпечення економічної безпеки України.

Постановка завдання. Метою статті є виявлення сучасної проблематики міжнародної торгівлі в контексті забезпечення економічної безпеки України.

© Ю. В. Чириченко, 2012

Результати дослідження. Обираючи для аналізу показники міжнародної торгівлі, звернімося до статистичної та аналітичної інформації Світової організації торгівлі (СОТ) (World Trade Organization, WTO) – провідної міжнародної економічної організації, членами якої вже є 157 країн, що забезпечують понад 96 % обсягів світової торгівлі. Зокрема, розглянемо останній статистико-аналітичний звіт цієї організації, що має назву: “Звіт всесвітньої торгівлі 2012 – торгівля та громадська політика: пильний погляд на нетарифні заходи в 21 столітті” [1].

Світова торгівля товарами в 2011 р. зросла в обсязі на 5,0 відсотків. Причому важливо усвідомити, що локомотивом такого зростання виявилось збільшення експорту країн Азії на 6,6 відсотка (Китай – 9,3 відсотка; Індія – 16,1 відсотка), а також США на 7,2 відсотка (табл. 1).

За аналітичними даними СОТ, зміни в обсязі експорту Африки обумовлені головним чином громадянською війною в Лівії, що призвело до зменшення експорту нафти з країни приблизно на 75 відсотків.

Імпорт з країн СНД зростає швидше, ніж у будь-якому іншому регіоні на 16,7 відсотка, Південної та Центральної Америки – на рівні 10,4 відсотка.

Тим часом зростання імпорту Японії було найповільнішим порівняно з будь-якою великою країною або регіоном у 2011 р. – 1,9 відсотка.

Індія забезпечила найшвидше зростання експорту серед основних трейдерів у 2011 р., поставки збільшилися на 16,1 відсотка. Китай посідав друге місце зі швидкості зростання експорту будь-якої великої економіки – 9,3 відсотка.

Таблиця 1

**ВВП та міжнародна торгівля товарами у розрізі регіонів світу
(зміна за рік, %)**

Регіони світу	ВВП			Експорт			Імпорт		
	2009	2010	2011	2009	2010	2011	2009	2010	2011
Світ	-2.6	3.8	2.4	-12.0	13.8	5.0	-12.9	13.7	4.9
Північна Америка	-3.6	3.2	1.9	-14.8	14.9	6.2	-16.6	15.7	4.7
США	-3.5	3.0	1.7	-14.0	15.4	7.2	-16.4	14.8	3.7
Південна і Центральна Америка	-0.3	6.1	4.5	-8.1	5.6	5.3	-16.5	22.9	10.4
Європа	-4.1	2.2	1.7	-14.1	10.9	5.0	-14.1	9.7	2.4
Європейський Союз (27)	-4.3	2.1	1.5	-14.5	11.5	5.2	-14.1	9.5	2.0
Співдружність Незалежних Держав (СНД)	-6.9	4.7	4.6	-4.8	6.0	1.8	-28.0	18.6	16.7
Африка	2.2	4.6	2.3	-3.7	3.0	-8.3	-5.1	7.3	5.0
Середній Схід	1.0	4.5	4.9	-4.6	6.5	5.4	-7.7	7.5	5.3
Азія	-0.1	6.4	3.5	-11.4	22.7	6.6	-7.7	18.2	6.4
Китай	9.2	10.4	9.2	-10.5	28.4	9.3	2.9	22.1	9.7
Японія	-6.3	4.0	-0.5	-24.9	27.5	-0.5	-12.2	10.1	1.9
Індія	6.8	10.1	7.8	-6.0	22.0	16.1	3.6	22.7	6.6
Розвинені економіки	-4.1	2.9	1.5	-15.1	13.0	4.7	-14.4	10.9	2.8
Країни, що розвивають- ся, та країни СНД	2.2	7.2	5.7	-7.4	14.9	5.4	-10.5	18.1	7.9

Джерело: [1].

Поєднання низьких темпів зростання обсягу експорту та високих темпів зростання імпорту, що спостерігалось в Співдружності Незалежних Держав у 2011 р., належить до 32-відсоткового зростання цін на енергоносії за рік, яке збільшило доходи від експорту і дозволило збільшити кількість іноземних товарів, що ввозяться (табл. 2).

Таблиця 2

**Світові ціни на обрані первинні продукти, 2000–2011 рр.
(зміна за рік, %)**

Товари	2009	2010	2011	2000– 2011	2005– 2011
Усі товари	-30	26	26	12	14
Метали	-19	48	14	15	18
Напої (складається з кави, какао-бобів і чаю)	-15	11	20	8	11
Продукти харчування	2	14	17	10	13
Сільськогосподарська сировина	-17	33	23	5	9
Енергоносії	-37	26	32	15	15
Нафта (ціни в US \$/барель)	62	79	104	56	76

Джерело: [1].

Таким чином, як найбільшу яскраву тенденцію сучасного розвитку слід визначити, зокрема, тотальне подорожчання енергоносіїв на фоні загальної, притаманної ринковій економіці нестабільності світового ринку.

Ідеться про визначення першої групи проблемних питань, що потребують окремого розгляду у контексті міжнародної торгівлі, з одного боку, та українського економічного розвитку, – з іншого.

Отже, нестабільність сучасного світового ринку, коливання цін і обсягів попиту та пропозиції ми розглядаємо як першу факторну групу проблемних питань. При цьому враховуємо значну волатильність світових товарних ринків, що вивчалася нами раніше на прикладі продовольчого ринку [2].

Фактором, що формує другу групу проблемних питань, слід визнати високий рівень відкритості вітчизняної економіки. Так, Україна міститься у трьох із чотирьох можливих переліків у складеному фахівцями Світової організації торгівлі рейтингу провідних експортерів та імпортерів світу (табл. 3, 4).

Торгівля товарами: провідні експортери та імпортери, 2011
(млрд дол. США, %)

Позиція	Експортери	Значення	Частка	Зміна за рік, %	Позиція	Імпортери	Значення	Частка	Зміна за рік, %
1	Екстра-ЄС (27) експорт	2,131	14.9	19	1	Екстра-ЄС (27) імпорт	2,344	16.2	17
2	Китай	1,899	13.3	20	2	Сполучені Штати Америки	2,265	15.6	15
3	Сполучені Штати Америки	1,481	10.3	16	3	Китай	1,743	12.0	25
4	Японія	823	5.7	7	4	Японія	854	5.9	23
5	Південна Корея	555	3.9	19	5	Південна Корея	524	3.6	23
6	Російська Федерація	522	3.6	30	6	Гонконг, Китай	511	3.5	16
7	Гонконг, Китай	456	3.2	14	7	Канада	462	3.2	15
8	Канада	452	3.2	17	8	Індія	451	3.1	29
9	Сингапур	410	2.9	16	9	Сингапур	366	2.5	18
10	Саудівська Аравія	365	2.5	45	10	Мексика	361	2.5	16
11	Мексика	350	2.4	17	11	Російська Федерація	323	2.2	30
25	Кувейт	98	0.7	46	25	Україна	83	0.6	36

Джерело: [1].

Зазначимо, що існує велика кількість доказів наявності позитивного взаємозв'язку між відкритістю міжнародної торгівлі та економічним зростанням, яке, у свою чергу, необхідно для забезпечення постійного зниження бідності та сприяння людському розвитку [3].

Проте, на нашу думку, слід також з обережністю ставитися до можливих загроз та небезпек наявної значної залежності експортоорієнтованих галузей та імпортозалежних сегментів вітчизняної ринкової економіки від коливань світового ринку.

Таблиця 4

Провідні експортери та імпортери у світовій торгівлі комерційними послугами, 2011
(млрд дол. США, %)

Позиція	Експортери	Значення	Частка	Зміна за рік у відсотках	Позиція	Імпортери	Значення	Частка	Зміна за рік у відсотках
1	Екстра-ЄС (27) експорт	789	24.8	12	1	Екстра-ЄС (27) імпорт	639	21.1	8
2	Сполучені Штати Америки	578	18.2	11	2	Сполучені Штати Америки	391	12.9	6
3	Китай	182	5.7	7	3	Китай	236	7.8	23
4	Індія	148	4.7	20	4	Японія	165	5.4	6
5	Японія	143	4.5	3	5	Індія	130	4.3	12
6	Сингапур	125	3.9	12	6	Сингапур	110	3.7	15
7	Гонконг, Китай	121	3.8	14	7	Канада	99	3.3	10
8	Швейцарія	96	3.0	17	8	Південна Корея	98	3.2	3
9	Південна Корея	94	2.9	8	9	Російська Федерація	90	3.0	24
10	Канада	74	2.3	10	10	Бразилія	73	2.4	22
11	Російська Федерація	54	1.7	22	11	Австралія	59	2.0	18
23	Україна	19	0.6	13	23	Південна Африка	20	0.7	13

30	Хорватія	13	0.4	13	30	Україна	14	0.5	19
----	----------	----	-----	----	----	---------	----	-----	----

Джерело: [1].

Звернімося до аналітичного дослідження “Оцінка потреб України у галузі сприяння міжнародній торгівлі: вплив торговельної політики на людський розвиток”, виконаного аналітично-дорадчим центром Блакитної стрічки на замовлення Програми розвитку ООН за сприяння Європейського Союзу [3].

На думку міжнародних експертів, міжнародна торгівля, вочевидь, відіграє важливу роль в економічному житті України та у підвищенні рівня життя її населення. Зважаючи на відкритість країни, експортно-орієнтовані галузі є одним зі значущих джерел доходу громадян, а імпорт забезпечує кращий доступ до нових технологій, нових медичних препаратів, нових продуктів тощо.

Нині в країні сформовано досить ліберальний торговельний режим, якщо зважати на рівень увізних мит. До того ж із ключовими торговельними партнерами Україна або вже уклала, або веде переговори про створення зони вільної торгівлі, що дозволяє зауважувати про потенційно безмитну торгівлю. Відповідно, нинішнього часу на перший план виступають питання допомоги в інтересах торгівлі, спрямовані на виконання складніших завдань внутрішнього реформування і зниження нетарифних обмежень.

Як бачимо, міжнародні експерти радять не зупинятися на досягнутих результатах, а йти далі шляхом подальшої лібералізації торговельних умов.

Так, вони вважають, що вдосконалення торговельної політики має стати ефективним процесом, що складається з чотирьох компонентів: ситуаційного аналізу, спрямованого на ідентифікацію обмежень і можливостей; формулювання стратегії та визначення інструментів її реалізації; процесу практичної реалізації прийнятих рішень; моніторингу та оцінювання, які мають здійснюватись на регулярній основі. У підсумку ефективність визначається як ефективність кожного компонента, так і якістю зв'язку між ними. Саме ці міркування покладено в основу відповідних пропозицій міжнародних експертів щодо торговельної політики [3].

Але, слід зазначити, що як найвагоміший фактор, який прямо впливає на успіх упровадження української зовнішньоторговельної політики, має розглядатися рівень конкурентоспроможності всіх галузей національної економіки та, відповідно, рівень людського розвитку.

Звернімося до звіту щодо глобальної конкурентоспроможності, підготовленого Світовим економічним форумом [4]. Відповідно до методології, що використовується у розрахунку зазначеного рейтингу, до уваги беруться дванадцять зведених показників: інститути, інфраструктура, макроекономічне середовище; здоров'я та початкова освіта, об'єднані у групу основних показників, формують 40 % рейтингу; вища освіта та професійна підготовка, ефективність ринку товарів, ефективність ринку праці, розвиток фінансового ринку, технологічна оснащеність, обсяг ринку об'єднані у групу показників ефективності, формують 50 % рейтингу; бізнес-складові, інновації, об'єднані у групу інновацій та бізнес-складових, формують 10 % загального рейтингу.

Україна має такі показники (табл. 5).

Таблиця 5

Україна в рейтингу глобальної конкурентоспроможності

Показник рейтингу	Місце серед 142 країн	Оцінка за 7-бальною шкалою
GCI 2011–2012	82	4.0
GCI 2010–2011 (out of 139)	89	3.9
GCI 2009–2010 (out of 133)	82	4.0
Група основних показників (40 %)	98	4.2
Інститути	131	3.0
Інфраструктура	71	3.9
Макроекономічне середовище	112	4.2
Здоров'я та початкова освіта	74	5.6
Показники ефективності (50 %)	74	4.0
Вища освіта та професійна підготовка	51	4.6
Ефективність ринку товарів	129	3.6
Ефективність ринку праці	61	4.4
Розвиток фінансового ринку	116	3.4
Технологічна оснащеність	82	3.5
Обсяг ринку	38	4.5
Інновації та бізнес-складові (10 %)	93	3.3
Бізнес-складові	103	3.5
Інновації	74	3.1

Джерело: [4].

Цікава, при цьому, відповідь на питання, що лише на перший погляд здається простим: наскільки конкурентоспроможність країни впливає на її місце у світовій торгівлі?

Україна входить приблизно у 30 найбільших світових трейдерів. Відповідно до рейтингу глобальної конкурентоспроможності, підготовленого Світовим економічним форумом, 30-те місце займає Ісландія, що значно випереджає Україну в рейтингу глобальної конкурентоспроможності (рис. 1).

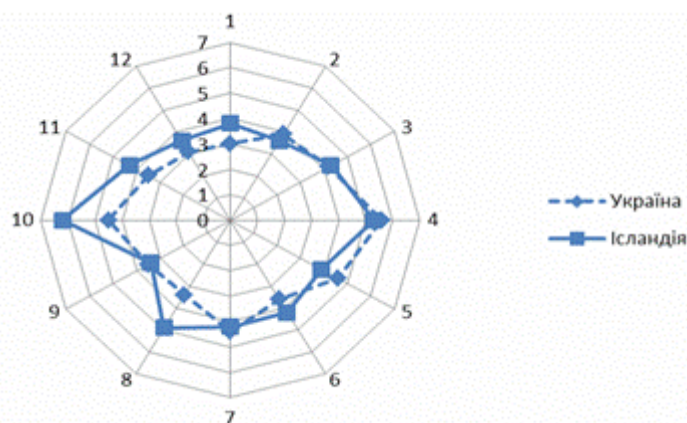

Рис. 1. Порівняння показників конкурентоспроможності України та Ісландії. Джерело: [4]

Однак на долю Ісландії припадає лише мізерна частка світової торгівлі. І це цілком зрозуміло, адже за даними Світового банку, за обсягом ВВП цій крихітній острівній країні, в якій мешкає лише 320 тис. населення, належить 137 місце у світі.

До того ж, на нашу думку, актуальним залишається питання, що саме дозволяє Україні входити до 30 провідних трейдерів світу? Якщо це не її глобальна конкурентоспроможність, тобто якість економіки, то, можливо, обсяги? Адже Україна у викладеному переліку розміщується поряд із найбільшими економіками світу, такими як ЄС (27), Сполучені Штати Америки, Китай, Індія, Японія, Сингапур, Гонконг, Китай, Швейцарія, Південна Корея, Канада, Російська Федерація тощо.

За інформацією світового банку, за обсягом ВВП у 2010 р. Україна посідала високе 39 місце у світі з урахуванням того факту, що в зазначений рейтинг традиційно включено всі 27 країн ЄС окремо. Тож другим завданням для подальшого дослідження має стати вивчення залежності між обсягом національної економіки та відповідним обсягом міжнародної торгівлі.

Висновки. Підсумовуючи викладене, маємо зробити висновок, що українська економіка порівняно велика, слабо конкурентна, відкрита до зовнішнього світу, що забезпечує значний обсяг світової міжнародної торгівлі, та визначимо для подальшого дослідження в обраному контексті такі факторні групи проблемних питань: нестабільність світової ринкової системи, значна відкритість, а відповідно, й залежність від імпорту разом з експортною орієнтацією національної економіки, а також порівняно низька її конкурентоспроможність.

Література

1. World trade report 2012. Trade and public policies: A closer look at non-tariff measures in the 21st century / WTO Publications. – Geneva, 2012. – 247 p.
2. Чириченко Ю. В. Товарна біржова торгівля продовольством: підходи до оцінювання / Ю. В. Чириченко // Вісник Академії митної служби України. Серія : “Економіка”. – 2011. – № 1 (45). – С. 106–117.
3. Бураковський І. Оцінка потреб України у галузі сприяння міжнародній торгівлі: Вплив торговельної політики на людський розвиток / Ігор Бураковський, Вероніка Мовчан. – ПРООН 2011. – Аналітично-дорадчий центр Блакитної стрічки. – К., 2011. – 128 с.
4. The Global Competitiveness Report 2011–2012 / Klaus Schwab. – World Economic Forum. – Geneva, Switzerland, 2011. – 527 p.
5. Статистична інформація Державної служби статистики [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Державної служби статистики. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>
6. Статистична інформація Державної митної служби України [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Кабінету Міністрів України. – Режим доступу : <http://www.kmu.gov.ua/dmsu/control>